

ureditvi manjšinskega vprašanja“ in „pravični ureditvi narodnih problemov v krščanski državi“ so splahnele v pozabljenje. Prizadevanja slovenskih zastopnikov so se razbila ob organiziranem odporu nemškega nacionizma, ki ne priznava ne prava, ne pravičnosti, ampak samo brutalno silo.

Iz vsega povedanega sledi precej jasno, da tudi nedavni kanclerjev obisk slovenskega ozemlja ne more roditi kakšnih epohalnih sprememb. Saj je šla predrznost lokalnih faktorjev tako daleč, da so grozili šefu države v obraz z organiziranim odporom, v slučaju, če bi poskušal ugoditi nekaterim zahtevam manjšine. Zopet drugod je „Heimwehr“ zabranila dostop vsem deputacijam, čeprav je bil namen obiska samo sprejemanje odposlanstev. Zato močno dvomim, da bi hotela zvezna vlada brez nujne potrebe tvegati svoj ugled, tembolj, ker za sedaj ni nobenega zunanjega povoda za to. Slovesne obljube pa se na splošno brez posebnega hrupa pozabljajo, no, in teptanje ideoloških načel je v Evropi žalostna vsakdanjost.

Samo to bi hotel še pripomniti, da prav za prav slovenska manjšina na Koroškem nima nikjer prave zaslombe, najmanj pa pri nas samih. Dokler se v tem oziru razmere ne zboljšajo, bo najbrž prav vseeno, če vodijo manjšinski zastopniki pasivno ali aktivistično politiko: vedno bodo morali podleči strnjenemu nastopu nemške večine proti njim. Jedro manjšinskega problema je vedno v matični državi in ne v manjšini.

J-a.

Umetnost

Spominu Ivana Groharja

Naša impresionistična generacija, ki je ožarila pomlad slovenske moderne z novo podobo naše krajine in s prelestjo njenih barv, živi še dandanes globoko v novi čas, ki se je obrnil s svojim življenjskim interesom v popolnoma drugo smer. Tako je v zgodovini kulture često; močne dobe ne odmirajo naglo, tudi če jih prehiti novo mišljenje. In naš impresionizem je bil močan, v naši umetnostni preteklosti gotovo ena najmočnejših dob. Po svoji orientaciji je bil zgrajen na izredni individualnosti, na močni osebnosti, ki je kultivirala vse svoje najfinejše občutke in jih izražala v umetniško dovršeni obliki. Tedaj se pri vseh narodih pojavljajo skupine umetnikov, ki uveljavljajo svoj dovolj revolucionarni program in povsod jih spremlja ne le zasmeh, ampak naravnost onemoglo sovraštvo someščanov. Čuden pojav, da nikjer ni mogla pravkar dozorela družbena plast spoznati prav svoje umetnosti, ampak jo je z vso nizkotnostjo nagonov klaverno izdalala in skušala za vsako ceno oblatiti ali celo onemogočiti. Najbolj ljuti boji so se vršili na najbolj vročih tleh, v Franciji, kjer je bodri meščan smatral genijalni nastop novih slikarjev za poseganje v posvečena pravila francoske umetnostne tradicije. Vsi geniji francoskega impresijonizma, ki pa še dandanes, dolgo po svoji smrti, v svoji domovini niso kar splošno priznani, so okusili težke posledice javnega zasmeha, ki so ga v družbi meščana z naslodo spremljali tudi prilagodljivi žurnalisti. Pred njimi se je moral umakniti celo E. Zola, ki je temperamentno razlagal ne le dela svojih prijateljev — slikarjev, ampak je poizkušal pojasniti sploh bistvo nove umetnosti. Šele po desetletjih težkih bojev, ko so se morali umetniki s svojimi razstavami zatekati v slučajno prazne lokale in so živeli življenje izobčencev, prodajajoč serije svojih največjih umetnin za par sto frankov, ko so se pojavile orgijastične spekulacije modernih prekupev in po raznih napadih in procesih se je končno pod njihovo starost pojavil tudi umetniški uspeh, ki je prinesel življenjsko zadovoljnost in je omilil težke usode posameznih umetnikov.

Slovenski impresionizem se ni rodil kakor francoski kot reakcija na prenapeti akademizem, temveč kot obnova umetnostnega ustvarjanja sploh. Puščava, ki je nastala po smrti Wolfovi in obeh Šubicev, ki sta že morala v tujino, da bi si obvarovala vsaj relativno pravico do umetniškega razvoja in je bil edini slovenski umetnik Ažbe, je odvezala mlade slikarje od vsakršnega tradicionalnega ozira. Prepustili so se svojemu notranjemu glasu, ga vestno poslušali ter postali popolnoma svobodni stvarniki. Koliko ponosa in koliko trpke bridkosti je v tem dejanju! Narava jim je bila edini vir umetniške inspiracije, edina učiteljica in — edina življenjska uteha. Svoboda ustvarjanja je bila drago plačana s popolno izključitvijo iz vseh družabnih zvez, iz javne zavesti in celo javna vest v obliki časnikov se je po večini le porogljivo pečala z njihovim nehanjem. Gotovo je bilo mnogo nesporazumljenja, a ob umetniškem delu, ki so ga ustvarili mladi slovenski impresionisti, se je oglasilo ne-le puhloglavo duševno prostaštvo, ampak tudi neko skoraj nerazumljivo sovraštvo, ki ga rodi vznemirjenje komaj upokojenega meščanovega duha in ki je tako značilno spremljalo tudi francoske slikarje, o katerih naši umetniki niso prida vedeli. Razen domačih napadov, ki so se gibali vsehskozí v mejah nihilističnega kulturnega roganja in zasmeha, so se oglasili tudi tuji, ki so instinktivno čutili umetniško vrednost nove slovenske umetnosti ter jo zato napadli kot megalomansko posledico „dementiae slovenicae“ in spravljali slovenske slikarje v zvezo z — dunajskim židovstvom. Tako vidimo že v zornih začetkih naše moderne kulture tisto orožje, s katerim se tudi danes šovinistični duh bori zoper slovensko kulturno aktivnost.

V takih razmerah so rasli naši umetniki, zapuščeni od svoje narodne celote, zasmehovani in preganjani. Le najboljši duhovi, naši in tuji, so jih spoznali in jih podpirali. A zato njihova individualna usoda ni bila nič lažja. Vidimo jih trpeti na najrazličnejše načine; toda najtežjo butaro je usoda vendar naložila najpreprostejšemu srcu med njimi, Gorenjcu Ivanu Groharju.

V Sorici, kjer se je rodil 15. junija 1867 na samoti med senošetmi in kozolci, pač še ni bil določen za umetniški poklic. Toda želja za izobrazbo, ki ga je gnala čez zamete v oddaljeno vaško šolo, ga tudi pozneje ni zapustila. Služil je za hlapčka in pastirja, drvaril je ter pomalem rezbaril, dokler ni našel poti v slikarsko delavnico M. Bradaške v Kranju, odtod pa je šel v Zagreb, kjer ga je pobrala vojaščina. Za Groharja pričinja tedaj trnjeva pot, kajti preprosti gorjan je prihajal neprenehoma v nasprotje z vojaškimi predpisi in z življenjsko konvencijo, ki se je kaj slabo prilegala njegovi silni želji po umetniškem razvoju in razmahu. Najnaravnije je bilo, da je utekel od vojakov v Italijo, kjer je v svoji preprosti fantaziji pričakoval umetnostni raj. A končalo se je zopet s hlapčevsko službo, dokler ni s skromnimi prihranki prišel v Benetke in se precej razočaran in brez sredstev vrnil k vojakom. Sledila je huda kazen in podaljšana vojaška služba, potem pa novo iskanje poti do slikarske izobrazbe. Našel jo je v kar najskromnejši podpori kranjskega deželnega odbora, s katero se je končno vendar vzdržal na slikarski šoli v Gradcu. Z nepojmljivimi žrtvami in človeka nevrednim stradanjem je vendar v treh letih dovršil slikarsko šolo. Koliko danes neverjetnih potovanj je napravil peš, samo da je mogel kaj prihraniti! Nato je poskušal srečo na dunajski akademiji, a zaradi premajhne šolske izobrazbe ga niso sprejeli, kar ga je napotilo v Monakovo, k znancu Ažbetu. Tu je imel prvič priliko videti moderno slikarstvo: njegovemu globoko čutečemu gorenjskemu srcu je najbolj ugajal Segantini, ki mu je postal glavna opora pri prvih samostojnih umetniških korakih.

Po dveh letih Monakovega, kjer je dosti kopiral, se je vrnil v domovino in se veselo lotil dela v svojih gorenjskih hribih, stalno menjajoč slikarsko delo s kmečkim. A usoda je prežala nanj, tako lahko se ni dal premagati prepad med njegovo kmetiško preprostostjo in poklicem svobodnega umetnika. Kot blagajnika taktarnega slovenskega umetniškega društva, v katerem so bili včlanjeni različni značaji, so Groharja obdolžili defraudacije, ko je odšel v Devin na eno svojih prvih naročenih umetniških poti. V čudnem postopku, ki meče na njegove povzročitelje senco ne-le nerazumevanja, ampak tudi nenaklonjenosti skromnemu človeku Groharju, z vso težavo iz vztrajnostjo borečemu se za svojo umetniško pozicijo, je bil potem obsojen in je po odpustu iz ječe stal zlomljenega duha na cesti. Plemenit človek, tudi sam skromen, se je našel na Brdu ter ponižanega Groharja vzel k sebi in mu vrnil vero vase. Tu so nastale one sproščene Groharjeve slike, ki nas še danes najvneteje prepričajo o njegovi resnično globoki umetniški duši. Pot njegovega razvoja je poslej samostojna, od vsega konvencionalnega osvobojena osebnost je zorela in si ustvarila tudi svoja lastna izrazna sredstva, ki so tako Groharjeva lastnina, kot njegovi gorenjski motivi, njegova brsteča pomlad in meglica soparice na prvem pomladnem solcu. Vživljanje v naravo je tedaj tako globoko, da nastajajo naravnost mistično odmaknjena dela. Grohar sam zaživi v Cvetiči jablani, v Ajdi, v Gerajtah. Le tako si je mogel podrediti ves artizem in ustvarjati nečasovna dela. A njega ni le rodila domača zemlja, on je bil tudi človek, ki se je na nji mučil na oba načina: kot kosec in kot umetnik. Tako se oglasi na polju človek-kmet, njegovo delo in njegova usoda. Težišče slikanja se premakne s čistega krajinarstva v življenje; v tem je Grohar bližji bistvu našega časa, kot njegovi tovariši. A njegova dela tudi tedaj niso enkratne ilustracije, čeprav je bil Grohar zmožen čudovitih slikarskih impresij, kot malokateri slikar njegovega časa.

Serijska njegovega življenjskega dela konča pri Možu z vozom, ki je ves njegova naslikana usoda, usoda človeka, ki svojo lastno butaro nosi do kraja. Ves glad mladosti, vse stradanje in vse pomanjkanje v kasnejšem življenju je Groharju izpodkopalo telesno zdravje. Njegova ječa je pričetek hudih udarcev na umetnikovo zavest, ki morda še huje trpi, kot pa telo. Ko je končno zmagal v svoji umetniški poti in zmogel vse tisto, kar je njegov duh doživljal in sanjal, tedaj se je oglasila režeča se spaka domačega zasmeha in napadanja. Res je, da ne velja samo Groharju, ampak vsej skupini modernih umetnikov. Ali pa se ni v tem dejanju oglasila vsa duševna zaostalost našega javnega mnenja in kaj ni ono izraz popolnoma topele vesti?

Ivan Grohar je 19. aprila 1911. leta skončal svoje trpljenje na svetu. Petindvajset let je tega, ko ga je peščica ndanih spremljala na pokopališče, po prašnih cestah v zgodnji pomladi. Njegov najboljši prijatelj R. Jakopič mu je zapisal v spomin najtoplejše besede, kar jih je bilo kdaj zapisanih o slovenskem umetniku. Pred desetimi leti smo videli v Narodni galeriji zbrano Groharjevo celotno delo. Bil je čin pietete, pa se je razrasel v veličasten spomenik skromnemu človeku in velikemu umetniku.

Pa danes? Naj bodo te vrstice grenka kaplja spomina v našo svetlo pomlad, naj potrkajo na vrata naše vesti, ki je dremala takrat, ko bi morala izpolniti svojo dolžnost do trpečega umetnika. Ali ne drema tudi danes?

Martin Burja.

